

*протоієрей Андрій Шиманович,
кандидат філософських наук (PhD),
для сайту БФ «Академічна ініціатива»
www.academic-initiative.org.ua*

Пол Ладусьор і його аналіз православного неотрадиціоналізму

Текст із назвою «Неотрадиціоналізм у сучасному православ'ї»,¹ автором якого є д-р Пол Ладусьор,² уперше був виголошений 29 вересня 2016 р. в якості доповіді на конференції Православного богословського товариства Америки. Конференція, що мала назву «Крит 2016: Післясоборні роздуми», відбулася з 29 вересня по 1 жовтня 2016 р. в Грецькій православній богословській школі Святого Хреста (м. Бруклін, штат Массачусетс). Згодом з'явилася допрацьована і розширена версія конференційної доповіді Ладусьора.

Основним об'єктом дослідницької уваги канадського науковця в цьому матеріалі є феномен православного *неотрадиціоналізму*, який, на думку автора, став однією з найважливіших перепон на шляху до участі всіх Помісних Православних Церков у Всеправославному Соборі на Криті 19–26 червня 2016 р. Представників неотрадиціоналістичного напрямку автор ставить майже в один ряд із тими, хто вже відомий у православних колах під такими експресивними й колоритними маркерами як «фундаменталісти», «ригористи», «зелоти», «консерватори» або навіть «сектанти». Менше з тим, Ладусьор усе-таки вважає за необхідне здійснити понятійне нововведення для позначення тієї групи, котра, як і всі, апелює до традиції, але водночас застосовує «новий погляд на традицію, котрий так чи інакше перебуває в напрузі з усталеними підходами до традиції» (с. 2).

Якщо спробувати змалювати опозиційний до неотрадиціоналізму напрям думки, то передовсім йому притаманне сприйняття традиції як живої та динамічної реальності, придатної до діалогу з сучасним світом та гідної реакції на його виклики. Прибічників

¹ URL:

https://www.academia.edu/28965905/Neo-Traditionalism_in_Contemporary_Orthodoxy_Conference_of_the_Orthodox_Theological_Society_in_America_Crete_2016_Post-Conciliar_Reflections_Holy_Cross_Greek_Orthodox_Seminary_Brookline_MA_September_29_to_October_1_2016

² Пол Ладусьор (1944–2025) тривалий час викладав богословські та релігієзнавчі дисципліни у Православній школі богослов'я при Триніті-коледжі Торонтського університету, а також на факультеті теології та релігієзнавства Університету Лаваля (Квебек, Канада).

такої трактовки традиції, до яких належать Володимир Миколайович Лоський (1903–1958), протоієрей Георгій Флоровський (1893–1979), протопресвітер Іоанн Меєндорф (1926–1992), не завжди обґрунтовано таврують «лібералами», «модерністами» та «обновленцям». Кордони між цими двома формами православної ментальності, зауважує Ладусьор, є доволі гнучкими та мають чималу кількість градацій всередині кожної з двох течій та на їхньому помежів'ї.

Але ж у чому, на думку Ладусьора, полягає ця новизна підходів до багатовікового набутку Православної Церкви? І які історичні приклади можуть проілюструвати неотрадиціоналістську форму церковності?

Отже, на думку автора, неотрадиціоналістів із їхньою схильністю до ідеалізації та оспівування певної «золотої доби» в минулому (Візантія, Свята Русь) можна розподілити на *чотири* основні підгрупи:

1. Одна з двох спільнот російських емігрантів, які оформилися навколо двох церковних юрисдикцій після революції 1917 р. Вона базувалася в Сербії навколо митрополита Антонія (Храповицького), була виразно ієрархічною та мала крайні монархічні погляди. Згодом, інституційно утворивши Російську Православну Церкву закордоном (РПЦЗ), ця структура пристала до радикальних антизахідницьких позицій.
2. Ревні поборники юліанського календаря (старостильники або, точніше, старокалендарники), які не погодилися із переходом 1923 р. на григоріанський (новоюліанський) календар, що його здійснили Вселенський Патріархат, Елладська Православна Церква та інші неслов'янські Помісні Церкви. Найбільш далекосяжні наслідки календарної реформи спіткали Елладську Церкву, спричинивши болісний розкол серед духовенства та мирян.
3. Частина Афонського чернецтва, яка, починаючи з 1970-х рр., виступила з антиєкуменічними гаслами і закликами припинити будь-які форми богословської комунікації з Католицькою Церквою. Яскравим унаочненням цієї позиції став монастир Есфігмен, політика якого призвела до конфлікту з Константинопольським патріархом та непоминання його імені за богослужіннями.

4. Аморфна течія розрізнених богословів, не асоційована з якимись чітко окресленими церковними інституціями. Цей напрям представлений розмаїттям ієрархів, священників, академічних теологів, об'єднаних одним суголосним розумінням церковної історії як тривалого епічного протистояння по лінії Схід-Захід. Як і випадку з РПЦЗ (п. 1), їхнє сприйняття православ'я ґрунтується на опозиційному протистоянні західним християнським конфесіям. Спільні історичні витoki всіх деномінацій в цьому середовищі зазвичай привертають мінімальну увагу.

Серед головних інтегральних рис, характерних усім чотирьом названим напрямам, Ладусьор називає такі: схильність до викривальної риторики стосовно всіх інакомислячих; згода з найбільш чудернацькими теоріями змови; апокаліптичне сприйняття реальності; зверхній тріумфалізм та зневажливе ставлення до інших традицій; ієрархізм у розумінні сутності Церкви; послуговування святоотцівськими цитатами як абсолютно безпомилковими доказовими текстами для обґрунтування власного світогляду; фактичне зрівняння за статусом канонів та догматів; універсалізація чернечої духовності та її некритичне прилаштування до життя мирян; підозрілість до науки, демократичного державного устрою, концепції прав людини, що парадоксальним чином поєднується з активним використанням смартфонів, літаків, комп'ютерів, інтернету, телебачення і т. ін.; апелювання до звуженого пантеону знакових постатей, закарбованих в інституційній пам'яті Церкви завдяки їхньому палкому захисту православ'я від ересей, розколів та загроз з боку модернізму: свт. Фотій Великий (~†896), свт. Григорій Палама (†1359), свт. Марк Ефеський (†1444), а також прп. Іустин Попович (†1979), протоієрей Іоанн Романідіс (1927–2001) та ієромонах Серафим Роуз (1934–1982).

Неабияку популярність неотрадиціоналістської програми серед православних Ладусьор пояснює активним використанням її апологетами відповідних веб-сайтів, новинних агенцій, блогів та груп у Фейсбучі, особливо в контексті Собору 2016 р. Натомість прибічники більш відкритого прочитання православної традиції переважно обертаються у вузьких академічних колах, таких собі непроникних інтелектуальних бульбашках. Вони публікують наукові статті та виголошують конференційні доповіді, які заздалегідь спрямовані на значно вужчу аудиторію, а тому не мають такого всеосяжного впливу на уми вірян. Тож думка Ладусьора з цього приводу є доволі

невтішною: «Можна обґрунтовано припустити, що сукупний вплив на Собор всієї цієї наукової діяльності був лише трохи більшим за абсолютно нульовий» (с. 9). Іншими чинниками успіху неотрадиціоналістичного активізму канадський теолог вважає невігядливість трансльованих ідей, простота використовуваної мови та апелювання радше до емоційного захисту «автентичного» православ'я, ніж до спокійних і глибоких розмислів про багатство істин віри та строкатість всередині єдиної традиції.

Додамо лише, що Ладусьор вважає вкрай перспективним не тільки богословський, а й релігієзнавчий погляд на неотрадиціоналістську проблематику. Важко не погодитися з тим, що аналіз неотрадиціоналізму буде неповним без ґрунтового висвітлення соціологічного, психологічного та навіть геополітичного аспекту цього глобального релігійного феномена.

Кінцевий висновок Ладусьора виглядає так:

«Неотрадиціоналізм ризикує звести православ'я до етнокультурних гетто, уґрунтованих на релігійній ідеології, і не лише в країнах православної імміграції, а навіть в історично православних країнах, перетворивши традицію в традиціоналізм, а православ'я в православізм на марґінесі християнства, тоді як християнська єдність необхідна перед обличчям зростаючого матеріалізму, секуляризму та антихристиянства» (с. 11).

Тепер перейдемо до декількох підсумкових тез від автора цього огляду.

Аналіз православного неотрадиціоналізму П. Ладусьора є напрочуд глибоким, ретельним і, що найважливіше, вкрай актуальним на тлі посилення розглянутих тенденцій в житті Православної Церкви. Водночас цей текст був би істотно глибшим, якби він був підсилений детальнішим термінологічним роз'ясненням від автора. Не до кінця зрозуміло, в чому саме полягає різниця між *неотрадиціоналістами* та просто традиціоналістами. Крім того, якщо церковний світогляд неотрадиціоналістів у чомусь відмінний від згаданих на початку фундаменталістів, ригористів, зелотів, консерваторів, то в чому саме? Якщо ж всі ці поняття повністю синонімічні, то в чому сенс здійсненого Ладусьором понятійного новаторства?

Також Ладусьор дещо узагальнено змальовує емігрантську спільноту в Парижі під духовним проводом митрополита Євлогія (Георгієвського) як юрисдикцію, яка в основу свого церковного життя поклала принципи відкритості та духовної свободи.

Загалом це вповні справедливе судження. Але, наприклад, чи немає підстав вважати представника Паризької школи прот. Георгія Флоровського неотрадиціоналістом, з огляду на його перебування у полоні антизахідного євразійства впродовж десятиліть? Чи не він є автором ідеї про «Вавилонський полон» автентичного православного богослов'я, здійснений західними (посутньо схоластичними) богословськими моделями та методами? Тож не можна не побачити певне логічне та історичне напруження в тезі автора про Паризьку школу як форпост абсолютно вільного, динамічного й незаангажованого мислення, повністю відкритого до інших богословських традицій.

Менше з тим, стаття Ладусьора – блискучий аналіз однієї з найбільш тривожних тенденцій всередині сучасного православ'я. Це прекрасний стислий посібник для виявлення симптомів самозамкненого неотрадиціоналізму, хай навіть він не містить практичної покрокової богословської інструкції для ефективного діалогу з цією специфічною формою церковної свідомості. Автор справедливо пропонує здійснювати комунікацію з неотрадиціоналістами через опертя на сотеріологічні питання, але він не розгортає цю слушну інтуїцію до рівня чітко окресленої аргументації.

Але, поза сумнівом, будь-яка змістовна апологія творчого підходу до православної традиції заслуговує на вдячну увагу з боку народу Божого. Як писав проф. Ярослав Пелікан (1923–2006), «традиція це жива віра померлих; традиціоналізм це мертва віра живих». Тож ідея про те, що традиція має бути живою, рухомою й адаптивною до сучасних реалій, видається неспростовною аксіомою. Ба більше, здатність традиції взаємодіяти з будь-яким контекстом є головною ознакою її життєздатності та вкоріненості в Бозі, Котрий не лише опікується збереженням старих форм, а й невтомно творить усе нове (див. Одкр. 21:5). Насамкінець лишається згадати доречні слова австрійського композитора та диригента Густава Малера (1860–1911) про те, що «традиція це передача вогню, а не поклоніння попелу».

Зацікавленим читачам, яких цей огляд не лишив байдужими до богословських ідей Пола Ладусьора і які володіють англійською на достатньому рівні, варто звернути увагу на його надзвичайно важливу книгу 2019 р. «Сучасне православне богослов'я».³

³ Paul Ladouceur, *Modern Orthodox Theology: 'Behold, I Make All Things New'* (London: T&T Clark, 2019).

Того самого року д-р. Ладусьор, разом із Бренденом Галахером,⁴ також став упорядником збірника,⁵ що містить ключові статті та есеї о. Георгія Флоровського з еклезіології, церковної історії, сотеріології, біблійних студій та есхатології.

⁴ Брендон Галахер – старший викладач систематичного та порівняльного богослов'я в Ексетерському університеті (Великобританія).

⁵ Brandon Gallaher and Paul Ladouceur (eds.), *The Patristic Witness of Georges Florovsky: Essential Theological Writings* (London: T&T Clark, 2019).